

РАҚАМЛАШТИРИЛГАН ТАЪЛИМ МУҲИТИДА ТЬЮТОРЛИК ФАОЛИЯТИНИНГ ФУНКЦИЯЛАРИ

*Алламбергенов Абат Жаңабергенович,
ҚДУ ўқитувчиси*

Аннотация. Мазкур мақолада рақамлаштирилган таълим муҳитида тьюторлик фаолияти функциясининг илмий-назарий асослари, таълим тизимини рақамлаштиришнинг долзарблиги, рақамли технологиялар компонентларининг таҳлили, тьюторлар билан талабаларнинг ўзаро ўқув фаолияти хусусиятлари, талабаларнинг индивидуал равишида таълим олишининг таъкилий-педагогик омиллари ёритилган.

Калит сўзлар: рақамлаштирилган таълим муҳити, тьюторлик фаолияти, тьютор функциялари, индивидуал таълим траекторияси, самарадорлик.

ФУНКЦИИ ТЬЮТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

*Алламбергенов Абат Жаңабергенович,
преподаватель КГУ*

Аннотация. В данной статье описаны научно-теоретические основы функции тьюторства в цифровой образовательной среде, актуальность цифровизации образовательной системы, анализ компонентов цифровых технологий, особенности взаимной учебной деятельности тьюторов и студентов, а также организационно-педагогические факторы индивидуального образования студентов.

Ключевые слова: цифровая среда образования, тьюторская деятельность, функции тьютора, индивидуальная траектория образования, эффективность.

FUNCTIONS OF TUTORING IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

*Allambergenov Abat Zhanabergenovich,
lecturer at KSU*

Annotation. This article describes the scientific and theoretical foundations of the tutoring function in the digital educational environment, the relevance of the digitalization of the educational system, the analysis of the components of digital technologies, the features of the mutual educational activities of tutors and students, as well as the organizational and pedagogical factors of individual education of students.

Key words: digital education environment, tutor activity, tutor functions, individual education trajectory, efficiency.

Кириш. Ҳозирги кунда давлатимизда жаҳоннинг илғор тажрибалари ва миллий илм-фан тараққиётига асосланган ҳолда ижтимоий-иқтисодий соҳаларда замонавий рақамли технологияларни қўллаш, замонавий электрон дастурий таъминотларни ишлаб чиқиш ҳамда таълим жараёнининг самарадорлигини оширишга қаратилган электрон ахборот-таълим муҳитларини тайёрлаш ёки мавжудларидан самарали фойдаланиш бўйича қатор ишлар амалга оширилмоқда ва ўз навбатида, ишларни янги сифат босқичига олиб чиқиш бўйича фикрлар илгари сурилмоқда. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг “тараққиётга эришиш учун рақамли билимлар ва замонавий ахборот технологияларини эгаллашимиз зарур ва шарт. Бу бизга юксалишнинг энг қисқа йўлидан бориш имкониятини беради” [1] деган фикри муҳим аҳамият касб этади. Давлатимиз раҳбари томонидан илгари сурилган фикрларни амалиётга татбиқ этиш бўйича бир қатор ҳужжатлар қабул қилинди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги “Рақамли Ўзбекистон – 2030” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-

тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6079-сон Фармони ва мазкур фармон билан “Рақамли Ўзбекистон – 2030” стратегияси ва 2020-2022 йилларда ҳудудлар ва тармоқларни рақамли трансформация қилиш дастурлари тасдиқланди [2] ва бу ишларнинг ижроси ҳозирги кунда режа асосида босқичма-босқич амалга оширилмоқда. Бу каби чоратадбирлар давлатимизда узлуксиз таълим тизимини рақамлаштириш, имкониятларини кенгайтирмоқда.

Адабиётлар таҳлили. Мавжуд манбаларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, рақамлаштириш деганда – ахборот-коммуникация технологиялари ва бошқа замонавий рақамли технологиялардан фойдаланган ҳолда тегишли ахборотлар, маълумотлар базасини, хусусан, ҳужжатлар, ўқув материаллар, расмлар ва бошқа материалларни электрон кўринишга ўтказиш назарда тутилади ва бу бўйича фикрлар бир қатор манбаларда ўз аксини топган [7, 8].

Мазкур манбаларда таълимни рақамлаштириш маъносининг кенглиги ифодаланиб, “рақамли таълим – ахборотларни рақамли кўринишга ўтказиш, сақлаш, қайта ишлаш ва замонавий технологиялар асосида таълим-тарбия сифати ва уни бошқаришни барча даражада сезиларли яхшилаш имконини берадиган жараён” сифатида таъкидланган [7; 53-б.] ва рақамли таълимнинг мақсадини белгилашнинг асосий омили рақамли иқтисодийёт ва рақамли жамият томонидан қўйилаётган талаблар эканлиги” қайд этилган [8; 20-б.].

Таълимни рақамлаштириш шароитида анъанавий таълимдан фарқли равишда рақамли таълим тушунчасини киритиш зарурияти юзага келади. Рақамли таълимнинг педагогика технологиялари сифатида эса, масофавий таълим, масофавий ўқитиш, электрон таълим, электрон ўқитиш, аралаш ўқитиш ва бошқаларни қайд этиш мумкин. Мавжуд тажрибаларда “масофавий таълим” – таълим жараёнининг барча ташкилий-педагогик, илмий-методик, психологик жиҳатларини қамраб оладиган кенг тушунча эканлиги, “масофавий ўқитиш” асосан ўқув жараёнини амалга оширувчи, яъни тьютор билан таълим олувчининг ўзаро ўқув фаолияти эканлиги таъкидланган. Электрон таълим эса, замонавий электрон ахборот-коммуникация технологиялари ривожланиши натижасида юзага келганлиги ва “электрон таълим” – асосан электрон ахборот-таълим муҳитида амалга ошириладиган умумий жараён эканлиги, “электрон ўқитиш” – электрон ахборот-таълим муҳитлари, махсус ишлаб чиқилган электрон платформаларда ўқув жараёнини ташкил этиш ва назорат қилишга қаратилган жараён эканлиги таъкидланган [3, 4, 5, 6].

Мазкур таълим шакллари аниқланган таълим билан ўзаро интеграция қилиш орқали қўллаш ҳозирги кунда таълим сифатини янги босқичга олиб чиқиш усуллари билан бири сифатида аралаш таълим ҳисобланмоқда. “Аралаш ўқитиш” анъанавий таълим, яъни синф-дарс тизими билан электрон таълимни ўзаро интеграция қилиш орқали ўқув жараёнини амалга оширишни назарда тутади ва бу бир қатор, хусусан, “Blended learning”, “Hybrid Learning”, “Technology-Mediated Instruction”, “Web-Enhanced Instruction”, “Mixed-Model Instruction”, “Flipped Class” каби тушунчаларни ўз ичига олади [9, 10].

Тадқиқот методологияси. Рақамли таълим рақамлаштиришгача бўлган даврларда, яъни анъанавий таълимнинг асосий концепцияси, қонуниятлари ва бошқа илмий-методик жиҳатларини замонавий кўриниш ва замонавий муҳитда ўрганишни назарда тутади. Мазкур муҳит таълим жараёнини ташкил этувчи иштирокчиларнинг функцияларини ўзгартиришга олиб келади. Хусусан, ўқитувчи функцияси. Шунинг алоҳида таъкидлаш жоизки, таълим жараёни рақамлаштирилиши ўқитувчиларнинг ҳам функцияларини ўзгартиришга олиб келмоқда, хусусан, талабалар аудиторияларда бевосита ўқитувчи раҳбарлигида гуруҳлар кесимида таълим олиш жараёнидан, рақамлаштирилган таълим муҳитида исталган жойда ва муддатда индивидуал таълим олиш жараёнига ўтиш каби трансформация ҳолати кузатишмоқда. Бунда ўқитувчилар талабаларга мавзуга оид маълумотларни ўргатишдан кўра, уларни мустақил равишда ўрганишга йўналтириш, методик ёрдам кўрсатиш ва уларнинг мустақил таълим

олиш жараёнини ташкил этишига кўмаклашишини назарда тутадиган тьюторлик функцияларини бажаради.

Рақамлаштирилган таълим муҳитида тьюторлар ўзига тегишли модуллар бўйича электрон ахборот ресурсларини ишлаб чиқиши, асинхрон ва синхрон режимларда автоматлаштирилган ўқув жараёнини ташкиллаштириш, модуллар бўйича белгиланган компетенцияларнинг ўзлаштирилишини мониторинг қилиш, муаммоларни индивидуал ва гуруҳлар кесимида аниқлаш ва уларга методик ёрдам бериш ишларини амалга оширади. Бу борада давлатимиз томонидан тасдиқланган бир қатор ҳужжатларда, хусусан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 15 августдаги 234-сон қарорида “тьютор, яъни (ўқитувчи-консультант) масофавий шакл бўйича ўқитиш жараёнида тингловчилар фаолияти, таълим жараёнини мувофиқлаштириши ва бошқариши, қайта тайёрлаш ва малака ошириш муассасаси профессор-ўқитувчилари таркибидан бириктирилиши” ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 28 декабрдаги 1026-сонли ва 2019 йил 20 февралдаги 149-сон қарорларида “тьютор, яъни (педагог ўқитувчи-консультант) – масофавий малака ошириш таълим жараёнида тегишли ўқув модули бўйича тингловчилар фаолиятини мувофиқлаштирувчи ва йўналтирувчи, методик ёрдам кўрсатувчи, ўқиш ва билиш назоратини амалга оширувчи субъект деб қайд этилган.

Мавжуд адабиётларнинг таҳлиliga кўра, тьюторлик фаолияти бир неча асрлардан буён мавжуд бўлиб, унинг функциялари турли хил даврларда турлича хусусиятларда ривожланиб келаётганлигини кўриш мумкин. Хусусан, дастлабки даврларда тьютор функцияси асосан ўқитувчи ва талабаларнинг ўртасида воситачилик қилиш сифатида кўрилиб, ўқитувчининг фаолиятига қўшимча ёрдамчи сифатида акс этган. Ушбу турли хил функциялар сифатида ахборот-мазмунли, лойиҳалаштириш, назорат-ташхислаш, ташкилий-фаолиятли, рефлексив, технологик, мотивацион, консультантлик, ахборот-консультатив, аналитик, билимлар ўзлаштирилишини таъминлаш, ташкилий, коммуникатив, мониторинг, назорат, бошқарувчилик, диагностика, мақсадга йўналтирувчилик, мотивлаштирувчилик, режалаштирувчилик, коммуникатив, назорат, рефлексия, методик каби функцияларни қайд этиш мумкин.

Ушбу функциялардан рақамлаштирилган таълим шароитида тьюторлик фаолиятини олиб боришга оид функцияларни қуйидагича таҳлил қилиш мумкин.

мувофиқлаштирувчилик функцияси – рақамлаштирилган таълим шароитида машғулотларда талабаларнинг ўқув материалларни ўзлаштириш, назорат ишларини бажариш, интерфаол ижодий алоқа ўрнатиш ва назарий билимларини мустаҳкамлаш мақсадида амалиётда қўллаш ва якуний назоратни самарали топширишига шароит яратиш каби ишларини мувофиқлаштириш;

диагностик функцияси – талабаларнинг рақамлаштирилган таълим шароитида мустақил равишда таълим олиши учун ахборот-коммуникация технологиялари бўйича билимларини умумий диагностика қилиш ва тегишли мутахассислиги бўйича шакллантирилиши зарур бўлган компетенциялари мавжудлиги ҳолатини аниқлаш бўйича хусусий диагностика ўтказиш ҳамда ҳар иккала ҳолатда ҳам аниқланган камчиликларни тўлиқтириш бўйича ишларни олиб бориш ва тегишли хулосалар чиқариш;

мақсадга йўналтирувчилик функцияси – рақамлаштирилган таълим шароитида талабалар учун зарур бўлган компетенцияларни шакллантириш, қўйилган мақсадга эришиш учун уларни йўналтириб бориш, назарий ва амалий машғулотларда самарали ўқув фаолиятини олиб бориш учун йўл-йўриқлар кўрсатиш ва уларнинг мустақил фаолият юритишини кўллаб-қувватлаш;

мотивацияни ошириш функцияси – рақамлаштирилган таълим шароитида замонавий рақамли технологиялар, илғор ўқитиш технологияларидан фойдаланиш ва талабаларнинг қизиқишларига кўра машғулотларни ташкил этиш ҳамда назарий билимларни интерфаол ва сунъий интеллект технологияларидан фойдаланган ҳолда баҳолаш ва баҳолаш натижасида аниқланган бўшлиқларни тўлиқтириш бўйича

ишларни тизимли ва изчил амалга ошириш орқали уларнинг мотивациясини ошириш; коммуникатив функцияси – рақамлаштирилган муҳитда интерфаол интерфейслар, электрон контентлари, талабаларнинг ўзаро коммуникатив алоқалари ўрнатилиши ва ўз навбатида уларнинг коммуникатив кўникмаларини ривожлантириш;

маслаҳатчилик функцияси – талабаларга модул бўйича қўйилган мақсадлар ва натижаларга эришишда методик ёрдам кўрсатиш, ўқув материалларни ўзлаштириш ва назорат ишларини бажариш бўйича йўл-йўриқлар кўрсатиш, мунтазам қайта алоқа ўрнатиш, гуруҳлар кесимида ва индивидуал равишда консултациялар бериш, савол-жавоблар ўтказиш ва уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ишларини амалга ошириш, таълим олувчининг индивидуал таълим олиш дастурларини тузишга қўмаклашиш;

аналитик-рефлексив функцияси – талабаларнинг ўқув фаолияти натижаларини таҳлил қилиш ва унга ўз вақтида муносабат билдириш, қўйилган таълим мақсадларни қайта таҳрирлаш, билим ва кўникмаларни ривожлантириш бўйича зарурий қарор қабул қилишни билиш;

мониторинг функцияси – рақамлаштирилган таълим муҳитида талабаларнинг ўқув фаолиятини, хусусан, электрон шаклда жойлаштирилган ўқув материалларни ўзлаштириши, амалий машғулотларда иштирок этишдаги фаоллик даражаси, талабалар билан ўзаро ва тьютор билан ижодий алоқа ўрнатиш ва бошқа ўқув фаолиятига оид жиҳатларини мониторинг қилиш.

Ушбу функциялар тьюторларнинг рақамлаштирилган таълим муҳитида талабаларнинг ўқув фаолиятини самарали ташкил этишга хизмат қилади. Шу билан бирга рақамлаштирилган таълим муҳитида тарбиявий фаолиятни олиб бориш учун турли хил маънавий-маърифий тадбирларни ҳам ўтказиш мумкин.

Тьютор функциясида ёки унинг фаолиятида ўқитувчилик фаолиятдан фарқли равишда “индивидуал таълим дастури”, “индивидуал таълим маршрути” тушунчалари амалиётда қўлланилади.

Индивидуал таълим дастури шакллантирилишида бир қатор қуйидаги омиллар эътиборга олинади, хусусан, талабаларнинг билим олишга бўлган эҳтиёжлари, қизиқишларини аниқлаш, аниқланган эҳтиёжлар, қизиқишлар ва бошқа омиллар асосида тегишли вазифаларни қўйиш, талабаларнинг индивидуал таълим олиш шароитларини аниқлаштириш ва ҳолатни баҳолаш, индивидуал таълим траекториясини ташкил қилувчи муайян қадамларни лойиҳалаштириш, индивидуал таълим дастури асосида таълим олиш жараёнини амалга ошириш ҳамда умумий жараёнига комплекс баҳолаш, тегишли хулосалар чиқариш ва истиқболли таклифлар шакллантиришдан иборат.

Индивидуал таълим маршрути тушунчасини рақамлаштирилган таълим жараёнида қўллаш талабалар томонидан таълим дастурини ўзлаштиришда унинг билим ва кўникмаларни ўзлаштириш қобилиятига таянган ҳолда тегишли вазифаларни ҳал қилишга йўналтирилган жараён сифатида ифодаланади.

Таҳлил ва натижалар. Рақамлаштирилган таълим муҳитида тьюторлик фаолиятининг функцияларини аниқлаштириш бу, рақамлаштирилган таълим муҳити, яъни масофавий таълим жараёнида таълим жараёнининг барча ташкилий-педагогик, илмий-методик, психологик жиҳатларини қамраб олиш, масофавий ўқитиш жараёнида тьютор билан талабанинг ўзаро ўқув фаолияти самарадорлигини таъминлаш ҳамда замонавий электрон ахборот-таълим муҳитида талабаларнинг мустақил равишда тегишли йўналишлар бўйича билим ва кўникмаларни ўзлаштиришга имконият яратади.

Хулоса ва таклифлар. Умуман олганда, рақамлаштирилган таълим муҳитида тьюторлик фаолиятининг функциялари, хусусан, диагностик мувофиқлаштирувчилик, мақсадга йўналтирувчилик, мотивацияни ошириш, коммуникатив, маслаҳатчилик, аналитик-рефлексив, мониторинг каби функциялари талабаларнинг тегишли йўналишлар бўйича билим ва кўникмаларини самарали ўзлаштиришига хизмат қилади ва таълим жараёнининг шахсга йўналтирилган ҳолатида ва индивидуал

ёндашувлари асосида олиб борилиши орқали таълим сифатини янги босқичга олиб чиқишга ёрдам беради ҳамда тьютор функциясида ёки унинг фаолиятида ўқитувчилик фаолиятидан фарқли равишда талабаларнинг индивидуал таълим дастурини ишлаб чиқиш ва у орқали мустақил таълим олиши учун индивидуал таълим маршрути, яъни йўналишини белгилаб олиши ҳам самарадорликни таъминлашга ёрдам берадиган муҳим омилларнинг бири ҳисобланади.

Шунингдек, рақамлаштирилган таълим муҳитида тьюторларнинг фаолиятини самарали ташкил этиш учун таълим жараёнига рақамли технологиялар ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш орқали ўқув жараёнининг амалиёт билан ўзаро уйғунлигини таъминлаш ҳамда талабалар томонидан ўзлаштириш натижаларини ҳолисона баҳолашга қаратилган илғор усулларни жорий этиш таклиф этилади ва бу, ўз навбатида, таълим самарадорлигини таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга муурожаатномаси – 2020 й., <https://president.uz/uz/lists/view/4057>

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги “Рақамли Ўзбекистон – 2030” стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6079-сон Фармони. – Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2020 й., 40-сон, 443-модда.

3. Вайндорф-Сысоева М.Е. Многоуровневая подготовка педагогических кадров к профессиональной деятельности в условиях цифрового обучения: Автореф. дис. ... докт. пед. наук. – М.: 2019. – 39 с.

4. Гнатышина Е.В. Ценностно-смысловые ориентиры формирования цифровой культуры будущего педагога: Автореф. дис. ... докт. пед. наук. – Грозный., 2019. – 46 с.

5. Дидактическая концепция цифрового профессионального образования и обучения. П.Н.Биленко, В.И.Блинов, М.В.Дулинов, Е.Ю. Есенина, А.М.Кондаков, И.С.Сергеев. – М.: Перо, 2019. – 50 с.

6. Санько А.М. Средства обучения в условиях цифровизации образования: учебное пособие. – Самара., 2020. – 100 с.

7. Стариченко, Б. Е. Цифровизация образования: иллюзии и ожидания. Педагогическое образование в России. 2020. – № 3. – С. 49-58.

8. Уваров А.Ю. Образование в мире цифровых технологий: на пути к цифровой трансформации. – М.: 2018. – 168 с.

9. Bergmann J, Sams A. Flip your classroom: reach every student in every class every day // Washington, DC: International Society for Technology in Education, 2012. – 112 P.

10. Muldrow K.A. New approach to language instruction: flipping the classroom // The Language Educator. November. 2013. – P. 28-31.